

Койлубаева Б.К., Карабекова Э.А.

КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТЫК БААЛУУЛУКТАРЫ АРКЫЛУУ СТУДЕНТТЕРДИН ГЕНДЕРДИК-РОЛДУК МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮ МОДЕЛИ

Койлубаева Б.К., Карабекова Э.А.

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ГЕНДЕРНО-РОЛЕВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ТРАДИЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ КЫРГЫЗОВ

B. Koilubaeva, E. Karabekova

THE MODEL OF THE DEVELOPMENT OF GENDER-ROLE CULTURE OF STUDENTS THROUGH THE KYRGYZ TRADITIONAL VALUES

УДК: 378.37.034/304.444 (575.2)(04)

Рухий кризистин күчөшүнүн шартында адеп-ахлактык багыттардын жоголушу, өзгөчө майда этностук топтор үчүн элдик үй-бүлөлүк салттардын бузулуу тенденциясы ачык байкалат. Үй-бүлө баалуулуктары, нике мамилелери, бала-ата-эне, жыныстык-ролдук мамилелер жана функциялар олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуп, көбүнчө массалык субмаданияттын үлгүлөрү менен алмашты. Бул маселелердин чечүүнүн ырааттуу ишке ашыруу милдети структуралык-функционалдык моделиндин зарылдыгын жаратты. Моделдин негизги бөлүгү анын структуралык компонент. Сөздүн тике маанисинде ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу гендердик-ролдук маданияты өнүккөн студент кандай сапаттарга ээ болуш керек жана ал кандай курамдык компоненттерден турат деген суроого жооп берет. Түпкүлүгүндө, ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн негизги компоненттери бул иштин натыйжасын өлчөп баалоо жана жана аны калыптандыруунун эксперименталдык системасын иштеп чыгуу жөнүндөгү маселени чечүү үчүн эң маанилүү өбөлгө болуп эсептелээри малымдалат.

Негизги сөздөр: модел, гендердик-ролдук, гендердик норма, компонент, когнитивдик, эмоционалдык, рефлексивдүү, жүрүм-турум, баалоо, маданият.

В условиях нарастающего духовного кризиса отчетливо просматривается тенденция утраты нравственных ориентиров, особенно у малых этносов. Семейные ценности, супружеские отношения, детско-родительские, полоролевые отношения и функции претерпели существенные изменения, нередко подменяясь образцами массовой субкультуры. Задача последовательного осуществления решения этих вопросов создала потребность в структурно-функциональной модели. Главной частью модели является ее структурная составляющая. В буквальном смысле слова она отвечает на вопрос, какими качествами должен обладать студент с развитой полоролевой культурой и из каких компонентов она состоит. Основными составляющими развитие полоролевой культуры студентов через традиционные ценности кыргызов в вузах являются важнейшими предпосылками решения задачи измерения результатов этой работы и разработки экспериментальной системы его формирования.

Ключевые слова: модель, гендерная роль, гендерная норма, компонент, когнитивный, эмоциональный, рефлексивный, поведение, оценка, культура.

In the context of the growing spiritual crisis, there is a clear tendency to lose moral guidelines, especially among small ethnic groups. Family values, marital relations, child-parent, sex-role relations and functions have undergone significant changes, often

being replaced by samples of mass subculture. The task of consistent implementation of the solution of these issues has created a need for a structural-functional model. The main part of the model is its structural component. In the literal sense of the word, it answers the question of what qualities a student with a developed gender-role culture should have and what components it consists of. The main components of the development of the gender-role culture of students through the traditional values of the Kyrgyz at the universities are the most important prerequisites for solving the problem of measuring the results of this work and developing an experimental system for its formation.

Key words: model, gender role, gender norm, component, cognitive, emotional, reflective, behavior, evaluation, culture.

Э. Эриксон жаш куракта жашоо максаттарынын адам кийин жүзөгө ашыра турган пайдубалы түптөлөт деп ырастаган. Адамдар жаштык куракта өз келечеги тууралуу олуттуу ойлонуп аларды жеке жана коомдук чөйрөдө аз аздан чындыкка айландыра башташат (М.В. Гамезо, В.С. Герасимова, Г.Г. Горелова, Л.М. Орлова) [1]. Дал ушул куракта үй-бүлө жөнүндөгү маселе алардын жашоо стратегиясынын маанилүү багыттарынын бирине айланат. Ырасында эле, студенттик курак (17 жаштан 23 жашка чейин) нике жана үй-бүлө мамилелеринин эң активдүү калыптануу мезгили болуп саналат. Бул куракта адамдын башкаларга кам көрүү, алардын жашоосуна катышуу муктаждыгы мезгилинде байланыштарды түзүү зарылчылыгы ортого чыгат. Ошону менен бирдикте азыркы шартта студенттик мезгилде гендердик-ролдук жүрүм-турумду калыптандыруу маселеси коомдо жана жаштар чөйрөсүндө болуп жаткан көптөгөн өзгөрүүлөргө байланыштуу актуалдуу болуп жатат. Рухий кризистин күчөшүнүн шартында адеп-ахлактык багыттардын жоголушу, өзгөчө майда этностук топтор үчүн элдик үй-бүлөлүк салттардын бузулуу тенденциясы ачык байкалат. Үй-бүлө баалуулуктары, нике мамилелери, бала-ата-эне, жыныстык-ролдук мамилелер жана функциялар олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуп, көбүнчө массалык субмаданияттын үлгүлөрү менен алмашты. Маалыматтык чөйрөнүн социалдашуу процесстерине олуттуу таасир эткени да маанилүү. Көптөгөн эксперименталдык изилдөөлөр массалык маалымат каражаттары студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын натуура өнүгүшүнө олуттуу

тассири этип жаткандыгын көрсөтөт. Көпчүлүк үй-бүлөлөрдө улуттук баалуулуктарга карама каршы келген зордук зомбулук, прагматизм индивидуализм сыяктуу илдеттер жайылып жаткандыгы байкалат.

Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу жож студенттеринин гендердик ролдук маданиятын өнүктүрүүнү ырааттуу ишке ашыруу милдети анын максатынан натыйжасына чейинки педагогикалык кубулуштарды ичине камтыган структуралык-функционалдык моделин иштеп чыгуу зарылдыгын жаратты.

ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү моделинин негизги бөлүгү анын структуралык компоненти болуп эсептелет. Сөздүн тике маанисинде ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу гендердик-ролдук маданияты өнүккөн студент кандай сапаттарга ээ болуш керек жана ал кандай курамдык компоненттерден турат деген суроого жооп берет. Түпкүлүгүндө ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн негизги компоненттери бул иштин натыйжасын өлчөп баалоо жана аны калыптандыруунун эксперименталдык системасын иштеп чыгуу жөнүндөгү маселени чечүү үчүн эң маанилүү өбөлгө болуп эсептелет.

Буга байланыштуу бир катар изилдөөлөрдө (В.В. Дудукалов, Ю.М. Бычихин, Бондаренко, Р.А., Атюс-кина, И.В. Демкина Е.В.,) аныкталган студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын мүнөздөмөлөрүн үйрөнүп чыктык.

Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын структуралык компоненттерин алардын улуттун нарктуу өкүлү, болочок жубай, ата эне катары калыптанышынын мүнөздөмөсү катары кароо керек.

Биздин пикирибизге ылайык кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданияты когнитивдик, эмоционалдык рефлексивдик, жүрүм-турумдук структуралык компоненттерден турат.

Салттык гендердик ролдук маданият чөйрөсүндөгү баалуулуктарды өздөштүрүү эң обол ар кандай доорлордун сыноосунан өтүп иргелип, тандалып олтурган ой түшүнүктөрдү, билимдердин мураскери болуу менен байланыштуу. Маалыматтык-когнитивдик компонент гуманитардык аң-сезимдин, бүтүндөй дүйнө таанымдын, азыркы адамдын иш-аракетин аныктоочу, ошондой эле анын иш-аракетин координациялоочу калыптандыруучу жана маани берүүчү фактор болгон топтолгон системалаштырылган гуманитардык социалдык-маданий билимдерди баалуулуктар системасын өздөштүрүүнү жана өткөрүп берүүнү камтыйт. Бул өздөштүрүлгөн гендердик ролдук маданиятка таандык гуманитардык социалдык-мада-

ний билимдердин, жалпы адамзаттык баалуулуктардын, нормалардын, идеалдардын, салттардын тутуму инсандын гуманитардык маданиятта чагылдырылган гендердик тарбиялык, таанымдык таанып-билүү процессинин кандайдыр бир натыйжасы болуп саналат.

Гендердик ролдук маданиятка таандык салттык баалуулуктардын маалыматтык ресурстары философия, тарых, адабият, дин тарыхы, маданият таануу, искусство, тил багытындагы сабактарда катталган жана орун алышы маанилүү [2]. Гендердик ролдук маданиятка байланыштуу социалдык-маданий билимдерди өздөштүрүү маалыматты таанып билүү, кабыл алуу жана чагылдыруу процесстери, башкача айтканда, таанып билүү процесстери менен байланышкан. А.С. Запесоцкий айткандай, аң-сезимдин когнитивдик (рационалдуу) катмары адамдын руханиятынын эң маанилүү курамдык бөлүгүн – рационалдуулукту дүйнөнү интересубъекттер аралык ыңгайда кайра жаратуу жана өндүрүү жөндөмү катары ой-аракеттин калыптанышын камтыйт [3]. Когнитивдик аспект ар кандай деңгээлде көрсөтүлүшү мүмкүн: каралып жаткан аксиологиялык материал менен үстүртөн таанышуу менен айырмаланган кырдаалдык образдардын деңгээлинде; кубулуштун маңызына тереңирээк кирүүнү мүнөздөөчү жарым-жартылай чагылдыруу, конкреттүү түшүнүктөр деңгээлинде; жалпылоонун эң жогорку даражасын жана каралып жаткан мазмундун тереңдигин мүнөздөгөн жалпылоочу идеялардын деңгээлинде. Оң гендердик-ролдук жүрүм-турум моделдеринин идеясы гендердик-ролдук билим берүүнүн динамикасын чагылдырат. Ошентип, когнитивдик компонент маалымат берүүчү жана системалаштыруучу функцияларды аткарып, студенттерге ар түрдүү маалыматтын чоң агымы менен таанышууга, тааныш жана жаңыны, маанилүү жана кошумчаны тандоого мүмкүндүк берет. Бирок, билим объективдүү түрдө баа берүүдөн эркин боло албайт. Терең билим таанып-билүү ишинин субъектинин бардык жагынан чагылдырылышын камтыйт, б.а. анын объективдүү ички байланыштарын ачып көрсөтүү жана аларга маанилик позициядан баа берүү, т.к. билүүчү менен белгилүүнүн ортосундагы байланыштын өз ара мамилесин чагылдырбаса билимдин толук баалуулугу шек жаратат.

Когнитивдик компонент маалымат берүүчү жана системалаштыруучу функцияларды аткарып, студенттерге ар түрдүү маалыматтын чоң агымы менен таанышууга, тааныш жана жаңыны, маанилүү жана кошумчаны тандоого мүмкүндүк берет. Бирок, билим объективдүү түрдө баа берүүдөн эркин боло албайт.

Терең билим таанып-билүү ишинин субъектинин бардык жагынан чагылдырылышын камтыйт, б.а. анын объективдүү ички байланыштарын ачып көрсөтүү жана аларга маанилик позициядан баа берүү,

т.к. билүүчү менен белгилүүнүн ортосундагы байланышты ачып бербестен, сыпаттоо гана болсо, билим толук болбойт. Бул жагдай студенттердин гендердик ролдук маданиятынын – эмоционалдык-баалоочу компонентин бөлүп көрсөтүүгө негиз болот. Баалоо инсан тарабынан мурдатан эле калыптанып калган баалуулуктардын, берилген нерсени, кубулушту, фактыны, маанини, идеяны аңдап билүүгө багытталып өзүн-өзү таанып билүү, өз алдынча байкоо жүргүзүү, өзүн өзү баалоо жана өзүн өзү башкара билүү сыяктуу анын ишмердүүлүк процессинде жүзөгө ашат. (М.С. Каган, 85) [4] А.Н. Леонтьевдин пикиринде (129), [5] предметтин маанисин, ал теориялык болобу, практикалык болобу, өздөштүрүү аздык кылат, үйрөнүүчү изилденип жаткан нерсеге жараша реакция кылып, аны баалап өз алдынча айрымалуу мамиледе, пикирде болушу абзел. Алган билим ушундай шартта гана жандуу болуп, инсандын өздүк байманасына, көз карашына айланат. Ошондуктан, ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүдө рефлексивдүү-баалоочу компонент өзгөчө мааниге ээ. Рефлексивдүү-баалоочу компонент каралып жаткан салттуу баалуулуктардын, фактылардын, идеялардын жана студенттердин аларга болгон мамилесинин ортосундагы органикалык байланышты чагылдырат. Баалоочу баа берүү ар дайым сенсордук тажрыйба менен байланышкан жана студенттердин курчап турган чындык менен реалдуу өз ара аракеттенүүсүн көрсөтүп, социалдык-маданий баалуулуктардын ортосундагы мамилени жана аларга карата эмоционалдык оң мамилени чагылдырат. Баалуулуктар менен байланышкан эмоциялар дүйнөгө эмоционалдык мамилени ассимиляциялоонун өзгөчө жолу катары тажрыйбада чагылдырылат. Эмоционалдык тажрыйба гендердик-ролдук жүрүм-турумду эмоционалдык абалда кабыл алууга өбөлгө болот. Эмоциялар болочок жубайлардын миңдеген жылдар элдин элегинен өткөн жаңы билимдерге ээ болууга умтулуусун күчөтөт, гендердик-ролдук жүрүм-турумдун маңызын ачып берүүчү жаңы түшүнүктөрдү, категорияларды калыптандырат. Биздин изилдөөбүздө рефлексия гендердик ролдук маданият жагынан өзүн-өзү түшүнүү, өзүн-өзү баалоо, өз алдынча интерпретациялоо, ошондой эле башка адамды түшүнүү, баалоо жана интерпретациялоо процесстерин билдирет. Рефлексия гендердик ролдук маданият жаатындагы баалуулуктардын адеп-ахлак нормаларынын жана идеалдарынын жеке жана жалпы адамзаттык маанисине карата субъективдүү мамилелерди камсыздайт. Баалуулуктун сапатынын көрсөт-

күчтөрү болуп алардын көлөмү, тереңдиги, ийкемдүүлүгү саналат, алар анын кокустук жана үстүрт көз караштар менен позицияларды жокко чыгарууга багытталган. Мындай көрсөткүчтөр баа берүүнүн, баалоонун кылдат жана ынанымдуулугун камсыз кылат. Буга байланыштуу С.Л. Рубинштейн «Ойлоо – бул эң оболу териштирүү, тыянакка келүү» - деп жазган (73, 23-бет) [6].

Жүрүм-турумдук компонент. Педагогикада жүрүм-турум адамдын иш-аракетинин жыйындысы катары түшүнүлөт, мында тышкы иш-аракеттерди жана аракеттердин ички шартталышын, башкача айтканда, алардын жүрүм турумунун гендердик нормаларга дал келиши. Гендердик нормалар – бул коомдун мүчөлөрү жана чоң социалдык топтордун өкүлдөрү катары эркектер менен аялдардын иш-аракеттеринин эрежелери, жүрүм-турум үлгүлөрү, стандарттары. Гендердик нормаларды өздөштүрүү, адамды гендердик-ролдук жүрүм-турумдун стандарттары менен тааныштыруу процесси башка социалдык нормаларды өздөштүрүү процессинен принципалдуу түрдө айырмаланбайт жана бир жагынан, бул нормаларды рационалдуу аңдоону камтыйт, ал эми экинчи жагынан, нормативдик стандарттарды өздүк жүрүм-турумга айландыруусу.

Адеп-ахлактык ынанымдар жана сезимдер менен бирге адеп-ахлактык адаттар жүрүм-турумдун ички жөнгө салуучу системасына кирет. Адеп-ахлактык адат – бул иш-аракетти көп көзөмөлсүз эле эмес, ошондой эле бул иш-аракеттин өнүккөн муктаждыгынан улам ишке ашыруу жөндөмдүүлүгү. Ал компонент «чыныгы» эркектин же аялдын үйрөнгөн сапаттарын текшерүүнү, ар кандай гендердик ролдорду ишке ашыруу шартында балдар менен кыздардын ортосундагы мамилелерде гендердик-ролдук жүрүм-турумдун мүмкүнчүлүктөрүн жана формаларын чындыкка айландырууну камтыйт. Бул компонент студенттердин гендердик ролдук маданиятынын б.а. реалдуу коммуникативдик аракеттеринин салттык баалуулуктар менен дал келишин туюндурат. Демек, бул сапат улан жана кыздардын өз ара милесинен, аял жана эркектин ролун аткаруу жаатындагы позитивдүү мамилелер, жоопкерчиликтүү гендердик-ролдук жүрүм-турумунан б.а. кылган эткенинен көрүнөт. Жүрүм-турум маданияты - адамдын калыптанган, социалдык маанилүү сапаттарынын жыйындысы, адеп-ахлак нормаларына, этикалык маданиятка негизделген. коомдогу күнүмдүк аракеттери [7]. Демек, Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу калыптануучу ЖОЖ студенттеринин гендердик ролдук мада-

нияты түшүнүктөрдүн, ишенимдердин гана суммасы эмес. Турмушта «билип сезип» турса да эркин башкара албай чекилик иш жасаган адамдар арбын. Ошону менен бирдикте гендердик ролдук жүрүм-турум этикетин сактагандардын баарын эле жетилген жубай, инсан катары кароого да болбойт. Айрымдар каршысындагы аял же эркекке карата эгалитардык мамилесин берешендик, “Кожо көрсүн, Эл уксун” - деген принциптин негизинде жасашат. ЖОЖ студенттеринин гендердик ролдук маданият бул ниет, билим жана жүрүм-турумдун гармониясы. Студенттеринин гендердик ролдук маданиятынын калыптанышы күн -түн бою жыныстар аралык социалдык жүрүм-турумун тескеп чекиликтен сактап туруучу матрица. Студенттин адамдын руханий-адептик жактан тарбиялангандыгы – эл арасында да эч ким көрбөгөн жерде да өзүнүн жорук жосунун бирдей тутуусунан, туура ойлоо, ойлогонундай сүйлөө, сүйлөгөнүндөй жашоосунан көрүнөт.

Макаланын изилдөө милдеттерине ылайык аталган компоненттерде камтылган сапаттарды калыптандыруу процессиндеги диагностика иштери үчүн көрсөткүчтөрдү иштеп чыгуу зарылдыгын жаратты. ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн интегралдык мүнөздөмөсүн, көрсөткүчтөрүн жана деңгээлдерин жалпыланган критерийдин негизинде диагностикалоо мүмкүн эместигин көрсөтүп турат. Биздин изилдөөбүздө ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын компоненттеринин төмөндөгүдөй көрсөткүчтөрү аныкталды.

Когнитивдик компонент төмөнкүдөй сапаттык көрсөткүчтөрдөн турат:

- өзүнүн жана башка этностордун гендердик ролдук маданий баалуулуктарына туура баа берүүгө өбөлгө түзүүчү азыркы илимий методологияларга ээ болуусу;
- салттык гендердик маданиятка байланыштуу элдик салт жөрөлгөлөрдү билүүсү;
- фольклордун түрдүү жанрларындагы «жакшы аял», «жакшы эркек» «эриш аркак үй бүлө» тууралуу идеалдуу баалуулуктарды терең өздөштүрүү;
- ата энелеринин жашаган чөйрөдөгү адамдардын жубайлык ролдук маданиятындагы өрнөктүү стереотиптерди кабылдоо жана тажрыйбаларды
- өздөштүрүүгө умтулуу;
- өзүнүн гендердик ролдук маданиятын салттык

маданияттагы баалуулуктарга салыштырып, баалай билүү.

Эмоционалдык рефлексивдик компонент төмөнкүдөй сапаттык көрсөткүчтөрдөн турат:

- өзүн улуттун гендердик маданиятын алып жүрүүчү жана улантуучу катары, улуттун өкүлү катары аңдап сезүүсү;
- элдин гендердик ролдук маданиятка таандык үрп адат, салттарына урматтоо менен мамиле кылуусу;
- үй-бүлө куруу, жубайлык мамилелердеги ата бабалардын нарктарын жаңы шарттарга ылайык адаптациялоо, трансформациялоонун зарылдыгын аңдап билүүсү;
- өзүн наркутуу инсан, татыктуу жубай жана нускалуу ата эне катары өнүктүрүү боюнча салттык баалуулуктарды өздөштүрүү зарылдыгына бекем ишенүү;
- салттык маданиятта өөн жана орунсуз деп эсептелген «эркек» жана «аялдын» ролдук үлгүлөрүн таануу жана аларга терс мамиледе болуу, башталарды да ага үгүттөө;
- «жакшы аял», «жакшы эркек» «эриш аркак үй бүлө» субъекти катары нарктуу өзүн өзү тарбиялоого умтулуу.

Жүрүм-турумдук компонент.

- өзүнүн жана башка жыныстагылардын гендердик ролдук жүрүм-турумуна баа берүү жөндөмдүүлүгү;
- жүрүм-турумда салттык маданиятта кабыл алынган аял эркекке таандык гендердик –роолук нормаларды жана эрежелерди сактоого даярдыгынын практикалык тажрыйбасынын болушу;
- кабыл алынган моралдык талаптарды, жүрүм-турумдун нормаларын жана эрежелерин жетекчиликке алуу менен көйгөйлөрдү (кыйынчылыктарды, тоскоолдуктарды) жеңүүдө өз алдынчалыктын болушу;
- коомдо кабыл алынган жүрүм-турум нормаларын сактоо жөндөмдүүлүгү;
- алардын жынысына карата;
- өзүнүн гендердик ролу менен калыптанган маданий салттардын негизинде коомдо кабыл алынган эркек жана аял сапаттарынын ар кандай көрүнүштөрүнүн ортосундагы байланышты түзө билүү;
- белгилүү бир маданиятка мүнөздүү эркектер менен аялдардын жүрүм-турумуна жана өзүнүн гендердик өзгөчөлүгүнө көңүл буруп, өз жынысындагы адамдардын арасында үстөмдүк кылган иш-аракеттердин ар кандай түрлөрүн жүргүзүү жөндөмдүүлүгү;

– өз жынысын эске алуу менен балдар жана чоңдор менен өз ара аракеттенүүнүн жолдорун тандоо жөндөмдүүлүгү

ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүдө ар бир компоненттин өзүнчө орду бар бирок, алар биримдикте каралганда гана процесс натыйжалуу, эффективдүү болот.

Адабияттар:

1. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология: учебное пособие / М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова. / Под общей ред. М.В. Гамезо. Изд. 2-е. - Москва: Педагогическое общество России, 2009. - 512 с.
2. Койлубаева Б.К. Развитие гендерно-ролевой культуры студентов в вузах Кыргызстана как научно-педагогическая проблема. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2019. - №. 10. - С. 209-213.
3. Запесоцкий А.С. Гуманитарная культура как фактор индивидуализации и социальной интеграции молодежи : автореф. дисс. ... д-ра культурологии: 24.00.01. / Санкт-Петербургский гуманитарный университет профсоюзов. - Санкт-Петербург, 1996. - 46 с.
4. Каган М.С., Холостова Т.В. Культура философия искусство. Диалог. - М., 1988.
5. Леонтьев А.Н. Материалы о сознании. // Вестник Московского университета. - Сер. 14. - Психология. - 1988. - № 3. - С. 6-25.
6. Рубинштейн С. Л. К вопросу о стадиях наблюдения. / «Учёные записки» Ин-та им. Герцена, т. XVIII, Каф. психологии. ред. проф. Рубинштейна. - Л., 1939.
7. Философия: энциклопедиялык окуу куралы. / Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору. - Б.: 2004, ISBN 9967-14-020-8.
8. Койлубаева Б.К. Выявление педагогических проблем гендерно-ролевой культуры и ее применение в учебном процессе. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2021. №. 3. - С. 243-247.
9. Койлубаева Б.К. О гендерных ролевых стереотипах в традиционной кыргызской культуре для будущих учителей. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2020. №. 10. - С. 206-210.